

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่า “ทรัพย์สินทางปัญญา” (Intellectual Property) ในทางกฎหมาย หมายถึง สิทธิ ตามกฎหมายอันเกี่ยวกับผลงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการใช้ความคิด หรือ สติปัญญาของมนุษย์¹ เช่น ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า เป็นต้น โดยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้น มีมาแต่โบราณกาลโดยเฉพาะการคุ้มครองงานทางด้านวรรณกรรมและศิลปกรรม ซึ่งจัดว่าเป็น งานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทหนึ่งและเหตุผลแห่งการคุ้มครองก็คือ เหตุผลแห่งความเป็นธรรมตาม ธรรมชาติหรือความรู้สึกนึกคิดของปัจเจกชนที่ว่าผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์งานขึ้นด้วยแรงกาย กำลังความคิดและสติปัญญาของตน จึงสมควรที่จะได้รับความเคารพและกฎหมายก็ควรที่จะให้ การปกป้องคุ้มครองซึ่งการคุ้มครองนั้นกฎหมายจะยึดหลัก การทำให้เกิดความสมดุลกันระหว่าง หลักเรื่องการคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมกับหลักกฎหมายเรื่องการคุ้มครอง ประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์และผลประโยชน์ของผู้ผลิตผู้ซึ่งได้รับโอนลิขสิทธิ์ทั้งหมด หรือบางส่วน มาจากผู้สร้างสรรค์ ซึ่งผู้สร้างสรรค์จะเป็นผู้มีสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียว (Exclusive Right) ในการแสวง หาและเก็บเกี่ยวผลประโยชน์อันเกิดจากงานสร้างสรรค์ของตน และยังรวมถึงการอนุญาตให้ผู้อื่น ใช้สิทธิทางเศรษฐกิจของตนโดยผู้สร้างสรรค์ได้รับค่าตอบแทนจากการนั้น ซึ่งผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้ ลิขสิทธิ์ หรือ ผู้ผลิตในฐานะนายจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานหรือตามสัญญาจ้างทำของก็ย่อมมี สิทธิเป็นเช่นเดียวกันกับผู้สร้างสรรค์ในการแสวงหา และเก็บเกี่ยวผลประโยชน์อันเกิดงานสร้าง สรรคานั้นตามสมควร ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่ความตกลงในข้อสัญญาระหว่างผู้สร้างสรรค์กับผู้รับ อนุญาตหรือผู้รับโอน หากมองในแง่ของรัฐแล้วจะเห็นได้ว่า สาเหตุที่รัฐจะต้องออกกฎหมายมา เพื่อให้ความคุ้มครองผู้สร้างสรรค์ก็เนื่องจาก รัฐต้องการสร้างสิ่งจูงใจแก่ผู้สร้างสรรค์ในการสร้าง สรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งต้องการให้กฎหมายลิขสิทธิ์ทำหน้าที่เป็นกฎหมายที่ให้ ความคุ้มครองแก่งานสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรมและศิลปกรรม และเป็นกลไกสำคัญในการเผยแพร่ งานดังกล่าวไปสู่คนจำนวนมากในสังคม หากกฎหมายลิขสิทธิ์ไม่สามารถให้ความคุ้มครอง เจ้าของงานสร้างสรรค์ได้ย่อมจะก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญตามมา คือ

¹ WIPO.intellectual Property Reading Material.(Geneva , WIPO Publication) , 1995 , P.5 .

1) ผลกระทบต่อตัวเจ้าของลิขสิทธิ์โดยตรง คือ ในอนาคตจะไม่มีการสร้างสรรคงานใหม่ที่สำคัญออกมาให้ปรากฏอีกต่อไป เพราะเจ้าของลิขสิทธิ์จะขาดแรงจูงใจในการสร้างสรรค์ผลงาน เนื่องจากมีผู้ทำเลเมิดและได้รับประโยชน์จากผลงานของผู้สร้างสรรค์เป็นอย่างมาก แต่มีได้รับโทษทางกฎหมายเลย

๒) ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ คือ หากไม่สามารถให้ความคุ้มครองเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ ก็จะไม่มีการลงทุนพัฒนางานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพราะเจ้าของลิขสิทธ์นั้นจะไม่ยอมให้งานนั้นปรากฏขึ้นมาผลที่ตามมาก็คือ เมื่อไม่มีการคิดค้นก็จะไม่มีการผลิตและเมื่อไม่มีการผลิตการจ้างงานก็จะลดลงเป็นไปในลักษณะอุตสาหกรรมต่อเนื่องซึ่งจะส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจซบเซาลง

3) ผลกระทบทางด้านสังคม คือ เมื่อไม่สามารถคุ้มครองเจ้าของลิขสิทธ์ได้จะทำให้สังคมขาดประโยชน์ที่จะได้รับจากการคิดค้นงานใหม่ๆ นอกจากนี้ยังทำให้สภาพคนในสังคมมุ่งที่จะทำเลเมิดต่อกฎหมาย เพราะผู้ที่ทำเลเมิดแล้วได้รับประโยชน์มากกว่าโทษที่จะได้รับตามกฎหมาย ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายขึ้น

เมื่องานสร้างสรรค์ที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธ์จะต้องเป็น งานที่เกิดจากการใช้ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ หรือประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับวงการทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสรรคที่เกิดขึ้นภายในมหาวิทยาลัยเป็นการสร้างสรรค์งานที่มีปัญหาอย่างมากว่าใครคือเจ้าของลิขสิทธ์งานสร้างสรรค์ขึ้นดังกล่าวเนื่องจากความหลากหลายในกระบวนการสร้างสรรค์หรือความซับซ้อนในขั้นตอนการผลิตจึงเป็นการยากที่จะวินิจฉัยได้ว่าใครคือเจ้าของลิขสิทธ์ที่แท้จริงซึ่งเมื่อพิจารณาจากคำนิยามคำว่า ผู้สร้างสรรค์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธ์ พ.ศ. 2537 บัญญัติว่า ผู้สร้างสรรค์ หมายถึง "ผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นงานอันมีลิขสิทธ์ตามพระราชบัญญัตินี้" จะเห็นได้ว่าการพิจารณาถึง ผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์กับขั้นตอนหรือวิธีการที่ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์นั้นเป็นการยากที่จะสามารถกำหนดให้เห็นได้อย่างชัดเจนในทางปฏิบัติลักษณะเช่นนี้ไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาด้านลิขสิทธ์ในประเทศไทย และมีความจำเป็นที่จะต้องหาทางแก้ไขปัญหาความไม่ชัดเจนดังกล่าว สำหรับมหาวิทยาลัยนั้นจัดเป็นแหล่งวิชาการชั้นสูงของประเทศ มหาวิทยาลัยจึงมีบทบาทสำคัญในการรับผิดชอบต่อการสร้างสรรค์หรือจัดเตรียมความรู้ให้กับสังคม มหาวิทยาลัยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งปรับปรุงคุณภาพทางด้านวิชาการให้ทัดเทียมกับมาตรฐานสากลให้เร็วที่สุด มิฉะนั้นแล้วจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการจัดทำวิทยานิพนธ์ เพราะ การจัดทำวิทยานิพนธ์ถือว่าเป็นกระบวนการที่จะนำมหาวิทยาลัยไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการได้ ดังนั้น มหาวิทยาลัยจึงควรที่

จะพยายามส่งเสริมและสนับสนุนให้นิสิตมีความตั้งใจในการจัดทำวิทยานิพนธ์อย่างเต็มความสามารถ มิใช่หวังเพียงแค่เพื่อสำเร็จการศึกษาเท่านั้น และการสนับสนุนวิธีการหนึ่ง คือ การให้ลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ตกได้แก่ ผู้สร้างสรรค์ที่แท้จริง คือ ตัวนิสิตนักศึกษา มิใช่ตกเป็นของมหาวิทยาลัยอย่างที่ เป็นอยู่ในบางสถาบัน ทั้งนี้เพราะ หากผู้สร้างสรรค์ได้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างสรรค์แล้ว และสามารถนำงานของตนนั้นไปก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยานิพนธ์ในสายวิทยาศาสตร์หรือวิทยานิพนธ์ที่มีที่มาจากโครงการวิจัย เช่น วิทยานิพนธ์ในสาขาวิศวกรรมศาสตร์) ผู้สร้างสรรค์ย่อมมีแรงจูงใจในการพัฒนางานเขียนวิทยานิพนธ์ของตนอย่างเต็มศักยภาพ และหากมหาวิทยาลัยต้องการนำงานดังกล่าวไปใช้ก็สามารถนำงานไปใช้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายและไม่ขัดแย้งกับหลักสากลที่มหาวิทยาลัยต่างๆ ในโลกใช้ปฏิบัติ เมื่องานเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาสามารถที่จะเผยแพร่ไปสู่สาธารณชนได้ ไม่ว่าจะโดยทางใดก็ย่อมถือได้ว่า มหาวิทยาลัยได้ทำหน้าที่เป็นองค์กรถ่ายทอดความรู้ให้กับสังคมอย่างสมบูรณ์แล้ว

วิทยานิพนธ์จัดได้ว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานวรรณกรรมที่กฎหมายลิขสิทธิ์ได้ให้ความคุ้มครองไว้เช่นเดียวกัน แต่ปัญหาของงานวิทยานิพนธ์ก็คือ การที่ไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่า ใคร คือ เจ้าของวิทยานิพนธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษากับมหาวิทยาลัย ปัญหาดังกล่าวจะทำให้การเผยแพร่วิทยานิพนธ์หรือการพัฒนาความรู้ในวิทยานิพนธ์ให้มีความก้าวหน้ามากขึ้นก็ย่อมทำได้ยาก เพราะจะเกิดปัญหาระหว่างนิสิตนักศึกษากับมหาวิทยาลัยว่าใครคือเจ้าของลิขสิทธิ์ที่แท้จริงที่จะมีสิทธิได้รับผลประโยชน์จากการเผยแพร่หรือผลประโยชน์จากการที่จะนำเอาความรู้ในงานวิทยานิพนธ์ไปใช้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจหรือทางสังคม เพราะในบางครั้งผลจากการสร้างสรรค์งานวิทยานิพนธ์ดังกล่าวอาจจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลในทางสังคมและทางเศรษฐกิจ จึงสมควรให้ความสำคัญและกำลังใจแก่ผู้สร้างสรรค์ในการพัฒนาคิดค้นสร้างสรรค์งานใหม่ๆ และเผยแพร่งานให้แก่สังคม สำหรับการศึกษาดังกล่าวความเป็นเจ้าของวิทยานิพนธ์จากหลักเกณฑ์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาแนวทางแก้ไขในเรื่องความชัดเจนในตัว เจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ สำหรับในต่างประเทศนั้น เช่น อังกฤษ อเมริกา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น เป็นต้น ได้ให้ลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ตกเป็นของผู้สร้างสรรค์ คือ ตัวนิสิตนักศึกษา ทำให้ปัญหาเรื่องความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานหมดไปเพราะได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายลิขสิทธิ์ที่ประเทศนั้นๆ กำหนด ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการศึกษาค้นคว้า เหตุใดในต่างประเทศจึงกำหนดเช่นนั้นแล้วนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับของไทย และ ในกรณีที่บางสถาบันอุดมศึกษามิระบียบข้อบังคับหรือประกาศเป็นการภายในที่กำหนดให้ลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาเป็นของสถาบันอุดมศึกษา ตลอดจนมีการกำหนด

ให้นักศึกษาพิมพ์ข้อความในวิทยานิพนธ์ว่า “ลิขสิทธิ์เป็นของสถาบันอุดมศึกษา” นั้น เป็นการสอดคล้องกับบทบัญญัติตามกฎหมายลิขสิทธิ์เรื่องการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์หรือไม่ เมื่อทำการพิจารณาปัญหาความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์แล้วสิ่งที่ตามมาก็คือ ปัญหาในทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ แม้ว่าปัจจุบันได้มีการใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แล้วก็ตามแต่ก็ยังไม่อาจรองรับปัญหาของบุคคลที่เข้ามามีนิติสัมพันธ์อันมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากงานเขียนวิทยานิพนธ์ได้อันได้แก่ปัญหาของผู้รับโอนลิขสิทธิ์หรือผู้รับอนุญาตให้ใช้ลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ เป็นต้น ประกอบกับนิติสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีความหลากหลายด้วยกันและไม่สามารถหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นปัญหานั้นนานับประการที่ตามมา คือ ความขัดแย้งในผลประโยชน์อันเกิดจากการใช้งานวิทยานิพนธ์ เช่น ปัญหาเรื่องค่าสิทธิในงานวิทยานิพนธ์ (Royalty) ปัญหาเรื่องการอนุญาตให้ใช้ลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ ปัญหาความเป็นเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ได้มาจากงานวิจัยต่างๆ ปัญหาความคาบเกี่ยวกันระหว่างลิขสิทธิ์กับสิทธิบัตรที่มีที่มาจากวิทยานิพนธ์ หรือปัญหาเรื่องการทำเลเมิดลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ เป็นต้น

ปัญหาดังกล่าวเหล่านี้เป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นซึ่งจะต้องทำการพิจารณาเพื่อที่จะให้ความคุ้มครองทางกฎหมายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ที่แท้จริงอย่างถูกต้องชอบธรรม เพราะถ้าหากว่าไม่สามารถหาตัวบุคคลที่กฎหมายจะให้ความคุ้มครองได้แล้ว ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อตัวผู้สร้างสรรค์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพราะ ทำให้ผู้สร้างสรรค์ขาดแรงจูงใจในการสร้างสรรค์งานอย่างเต็มศักยภาพ หรือเมื่อได้ทำการสร้างสรรค์งานขึ้นมาแล้วก็อาจก่อให้เกิดปัญหาการแย่งสิทธิในความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ ระหว่างนิสิตนักศึกษากับทางมหาวิทยาลัย ดังนั้น การศึกษาถึงปัญหาความเป็นเจ้าของวิทยานิพนธ์จากหลักเกณฑ์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาแนวทางแก้ไขในเรื่องความชัดเจนในตัวเจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยให้เจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ที่แท้จริงได้รับความยุติธรรมและทำให้มีกำลังใจในการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไป

1.2 สมมติฐาน

ปัจจุบันการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ของงานวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ยังเป็นปัญหาในทางปฏิบัติที่ยังไม่สามารถระบุได้ว่าใครสมควรเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ระหว่างนิสิตนักศึกษา กับทางมหาวิทยาลัย สมควรที่จะต้องมีมาตรการแก้ไขให้ลิขสิทธิ์ในงานเขียนวิทยานิพนธ์ตกเป็นของนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์งานวิทยานิพนธ์ เพื่อความถูกต้องและเป็นธรรม

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อทราบถึงปัญหา อุปสรรค และสาระสำคัญในทางกฎหมาย เรื่องความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์
- 2) เพื่อคุ้มครองสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ในการที่จะได้ใช้สิทธิของตนตามความมุ่งหมายโดยสุจริต
- 3) เพื่อให้การนำเอางานวิทยานิพนธ์ของผู้สร้างสรรค์ไปใช้ได้ถูกต้องและเป็นธรรมตามหลักกฎหมายลิขสิทธิ์
- 4) เพื่อทำให้เกิดระเบียบแบบแผนที่สอดคล้องต่อกันในวงการศึกษาไทยเกี่ยวกับเรื่องความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์
- 5) เพื่อประโยชน์ของทางมหาวิทยาลัยในฐานะหน่วยงานของรัฐที่จะสามารถดำเนินการในเรื่องลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการศึกษาวิจัยนี้มีขอบเขตรอบคลุมเฉพาะการศึกษาเรื่องปัญหาความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ โดยทำการศึกษาเฉพาะปัญหาและอุปสรรคทางด้านกฎหมาย ตลอดจนโครงสร้าง แนวความคิด สาระสำคัญ และศึกษาถึงแนวทางปฏิบัติของต่างประเทศ ตลอดจนทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในวงการศึกษาไทย เพื่อวิเคราะห์หาแบบแผนที่เป็นมาตรฐานอันเหมาะสมกับประเทศไทย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- 1) ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และสาระสำคัญในทางกฎหมายลิขสิทธิ์ในเรื่องลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์
- 2) ทำให้ทราบถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยและช่วยให้เจ้าของลิขสิทธิ์ที่แท้จริงได้ใช้สิทธิในวิทยานิพนธ์ของตนตามความมุ่งหมายโดยสุจริตถูกต้องและเป็นธรรม

3) ทำให้ทราบถึงหลักเกณฑ์และแนวทางการปฏิบัติของต่างประเทศเกี่ยวกับเรื่องลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์

4) ทำให้เกิดแรงจูงใจในการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการมากขึ้นเนื่องจากการที่ได้รับความคุ้มครองที่เป็นธรรม

5) ทำให้มหาวิทยาลัยสามารถดำเนินการในเรื่องลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายและเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับหลักสากล

1.6 วิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพหรือการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) กล่าวคือ เป็นการศึกษาวิจัยโดยการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ บทความ วารสาร จุลสาร ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ต่างๆ เอกสารเผยแพร่ของหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานเอกชนต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ ตลอดจนกฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ อาทิเช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร, พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540,กฎหมายปกครอง,คำพิพากษาศาลฎีการวมถึงสนธิสัญญาระหว่างประเทศ (Berne - Convention) และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการทำวิทยานิพนธ์ของประเทศต่างๆ ในลักษณะการนำมาใช้โดยตรงและเปรียบเทียบประกอบกับทำการสัมภาษณ์เพื่อทราบถึง ความเห็นของนักกฎหมาย และบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทำให้การศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าวนี้มีความสมบูรณ์ที่สุด